

СТРІЛЕЦЬ В. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедра іноземних мов,

Полтавський національний технічний

університет імені Юрія Кондратюка,

м. Полтава

КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПИСЬМОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІЧНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті пропонується визначення компетентності в письмовому перекладі майбутніх технічних перекладачів, а також обґрунтовуються й аналізуються її складники: білінгвальна, екстралінгвістична, операціональна, текстотипологічна, інформаційно-технологічна, навчально-стратегічна та особистісна компетенції. Наголошується на їхньому інтегрованому формуванні на всіх етапах фахової підготовки майбутніх технічних перекладачів.

Ключові слова: компетентність у письмовому перекладі, технічні перекладачі, знання, уміння, навички.

В статье предлагается определение компетентности в письменном переводе будущих технических переводчиков, а также обосновываются и анализируются ее составляющие: билингвальная, экстралингвистическая, операциональная, текстотипологическая, информационно-технологическая, учебно-стратегическая и личностная компетенции. Подчеркивается их интегрированное формирование на всех этапах профессиональной подготовки будущих технических переводчиков.

Ключевые слова: компетентность в письменном переводе, технические переводчики, знания, умения, навыки.

Social demand for highly-qualified technical translators raises the problem of their proper professional training in compliance with contemporary educational requirements focused on competence approach. Based on the recent studies the article defines translation competence as future translators' ability to perform mediating function within cross-cultural written communication in a particular field whose efficiency depends on the level of reading and writing bilingual communicative and translation skills, the amount of acquired linguistic and extra-linguistic knowledge as well as translator's personal features and social skills. The translation competence's components – bilingual, extra-linguistic, operational, text typological, information and technological, learning strategic and personal – are substantiated and analysed in detail. It is pointed out that they are formed in an integrated way throughout all the stages of future technical translators' professional training. Developing the appropriate system of exercises as a prospect of further research is identified.

Key words: *translation competence, technical translators, knowledge, skills, sub-skills.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток міжнародних зв'язків у різних галузях викликає потребу у фахівцях, здатних швидко й якісно забезпечити письмовий переклад текстів різних жанрів, виступивши медіаторами між представниками іншомовної й україномовної культур. Соціальне замовлення на висококваліфікованих письмових перекладачів технічних текстів актуалізує проблему їх належної фахової підготовки за сучасною освітньою парадигмою, яка базується на компетентнісному підході, зорієнтованому на результат навчання, вираженому у формі компетентностей, що охоплюють «знання, уміння, навички, досвід діяльності, ціннісні орієнтації, світогляд та особистісні якості людини, які вона здатна застосувати в конкретній ситуації для здійснення ефективної діяльності з метою виконання завдання або вирішення проблеми та отримання оптимального результату» [3, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у науковій літературі з'явилася низка розвідок щодо сутності перекладацьких компетентностей та поглядів на їх формування.

У посібнику «Методика викладання перекладу» Л.М. Черноватим [8], запропоновано робочу модель фахової компетентності перекладача і детально проаналізовано зміст одного з її компонентів – фонових знань – у контексті підготовки універсального перекладача. Науковцями висвітлено деякі аспекти розвитку професійної компетентності майбутніх перекладачів із позицій соціокультурного підходу (Н.О. Корнєєва, І.О. Рябова), розроблено теоретико-методологічні основи формування їхніх міжкультурної (Н.О. Ткаченко) та лінгвокультурологічної (Л.П. Тарнаєва) компетентностей. Проведено студії, спрямовані на вивчення фонових знань як складника фахової компетентності перекладача медіа текстів (І.Г. Ігнат'єва), а також на дослідження особливостей формування екстралінгвістичної компетентності майбутніх усних перекладачів (О.В. Алікїна, Ю.О. Швецова). Н.М. Гавриленко [2] розробила систему навчання студентів немовних спеціальностей професійної діяльності перекладача науково-технічних текстів, окресливши, зокрема, складники перекладацької компетентності та відповідні їм знання, навички і вміння. С.А. Королькова [5] запропонувала текстологічну модель навчання письмового перекладу з поетапним формування відповідних компетенцій. А.О. Христолюбова [7] охарактеризувала перекладацьку компетентність крізь призму письмового перекладу економічних текстів. Т.П. Василенко [1] дослідила проблему формування англомовної лексичної компетенції майбутніх філологів з письмового перекладу публіцистичних текстів. Я.В. Фабрична [6] визначила зміст професійно орієнтованої компетентності майбутніх викладачів англійської мови у письмовому двосторонньому перекладі. Науковий доробок Ю.З. Колос [3] сфокусований на дослідження інформаційно-технологічних компетентностей майбутніх перекладачів.

Проте питання змісту письмової компетентності майбутніх технічних перекладачів не знайшло належного відображення в науково-методичній літературі, що підтверджує актуальність цієї розвідки.

Мета цієї статті – обґрунтувати компонентний склад компетентності в письмовому перекладі майбутніх технічних перекладачів і конкретизувати зміст її складників.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні ми, слідом за Л.М. Черноватим [8] і Н.М. Гавриленко [2], будемо оперувати двома термінами: «компетентність» (для визначення професіоналізму перекладача) і «компетенція» (для позначення складників компетентності – внутрішніх ресурсів, необхідних для виконання професійних завдань).

Спираючись на новітні дослідження [6, с. 7; 8, с. 176], ми розглядаємо компетентність у письмовому перекладі майбутніх технічних перекладачів як їхню здатність виконувати посередницьку функцію в рамках міжкультурного письмового спілкування в певній технічній галузі, успішність формування якої залежить від рівня розвитку іншомовних й україномовних комунікативних (у читанні й письмі) та перекладацьких вмінь і навичок, обсягу набутих і засвоєних лінгвістичних й екстралінгвістичних знань і їх динамічної взаємодії, а також особистісних якостей перекладача і його соціальних вмінь і навичок.

Погляди науковців щодо компонентного складу фахової перекладацької компетентності, взагалі, і її письмового сегменту, зокрема, різняться. Л.М. Черноватий пропонує включити до робочої моделі білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну компетенції [8, с. 176]. Згідно з В.Н. Комісаровим, перекладацька компетентність охоплює мовну, текстотвірну, комунікативну й технічну компетенції [4, с. 328]. А.О. Христолюбова доповнює її лінгвокраїнознавчим, спеціальним (предметні знання) й особистісним компонентами [7, с. 14 – 15]. Н.М. Гавриленко виокремлює такі складники професійної компетентності перекладача науково-

технічних текстів, як комунікативний, спеціальний, соціальний і особистісний [2, с. 6]. С.А. Королькова виділяє текстотипологічну, операціональну й соціокультурну компетенції [5, с. 8 – 9].

Розглянемо компонентний склад компетентності в письмовому перекладі майбутніх технічних перекладачів, модифікувавши й конкретизувавши згідно з предметом нашого дослідження запропоновану Л.М. Черноватим робочу модель фахової компетентності майбутнього перекладача [8, с. 176], а також доповнивши її релевантними компонентами, запропонованими іншими науковцями.

Письмовий двосторонній переклад – це особливий складний вид мовленнєвої діяльності, якому притаманний рецептивно-репродуктивний характер обробки повідомлення [6, с. 7]. Його виконання передбачає опертя на іншомовні й україномовні знання, навички і вміння, необхідні для розуміння тексту джерела під час читання й породження тексту перекладу в письмовій формі, що підтверджує виокремлення білінгвальної компетенції. Білінгвальна компетенція включає мовну (лексичні, граматичні, орфографічні знання й навички) та мовленнєву (володіння читанням і письмом як видами мовленнєвої діяльності) субкомпетенції. У контексті фахової підготовки технічних перекладачів білінгвальна компетенція базується на мовному й мовленнєвому матеріалі певної галузі (будівництво, нафтогазовий комплекс тощо).

Глибинне розуміння тексту оригіналу, обробка й адекватна трансляція культурно- і предметно-специфічної інформації можливі за наявності фонових і предметних (з певної галузі) знань, а також знань про актуальні події та контекст комунікації, які складають екстралінгвістичний компонент компетентності в письмовому перекладі технічного перекладача. Практика показує, що, долаючи перекладацькі труднощі, перекладачі-початківці переважно орієнтуються на лінгвістичні фактори (текст і словник), тоді як професіонали більшою мірою спираються на екстралінгвістичні.

Для майбутніх технічних перекладачів пріоритетними будуть такі галузі фонових знань, як техніка, природничі науки, географія, економіка та підприємництво, інформаційні технології, юриспруденція, освіта. Інші галузі (історія, культура, політика тощо) також не слід ігнорувати з огляду на високу ймовірність ситуацій професійної міжмовної комунікації, які вимагатимуть володіння відповідними фоновими знаннями, наприклад, під час неофіційного письмового спілкування з іноземними партнерами, науковцями тощо. Предметна субкомпетенція технічного перекладача передбачає знання базових понять відповідної галузі, матеріалів, технологій, обладнання, організації виробничого процесу, провідних вітчизняних і закордонних компаній галузі тощо.

Ключовою фаховою характеристикою технічного перекладача є компетенція, яку науковці називають операціональною [5, с. 9] (найбільш вдалий, на наш погляд, термін), технічною [4, с. 329], спеціальною [2, с. 19] чи технологічною [7, с. 14 – 15], що включає декларативні й процедурні знання, навички й уміння, необхідні для здійснення письмового перекладу на виділених Н.М. Гавриленко етапах діяльності перекладача науково-технічних текстів: професійно-орієнтувальному (підготовка до перекладу), аналітичному (розуміння й інтерпретація тексту оригіналу), синтезуючому (породження тексту перекладу) і корегуючому (редагування тексту перекладу) [2, с. 14]. Це – навички вибору відповідників, встановлення значень невідомих лексичних одиниць, утворення нових термінів; вміння знаходити смислові опорні пункти в тексті оригіналу, користуватися контекстуальною здогадкою, переключатися з мови на мову, використовувати найуживаніші перекладацькі відповідники, визначати перекладацькі труднощі й знаходити способи їх вирішення; знання перекладацьких трансформацій і вміння їх застосовувати; вміння створювати вторинний текст, максимально наближений до оригіналу за стилем і жанром; вміння редагувати свій і чужий переклад тощо. Згадана компетенція формується на заняттях із

таких дисциплін, як «Теорія і практика перекладу», «Практика усного та письмового перекладу», «Двосторонній письмовий переклад текстів різних жанрів», «Проблеми перекладу науково-технічної літератури» та ін.

У межах операціональної компетенції Л.М. Черноватий, який називає її власне перекладацькою, пропонує виділити інструментальну (використання документальних і технологічних ресурсів, що мають відношення до роботи перекладача) та пошукову (здатність швидко знайти інформацію для розв'язання перекладацьких завдань) субкомпетенції [8, с. 176], які ми вважаємо за доцільне виокремити окремою інформаційно-технологічною компетенцією, що буде описана далі.

Розглядаючи переклад як вторинну білінгвальну текстову діяльність у міжмовній і міжкультурній комунікації [5, с. 7], слідом за С.А. Корольковою [5], пропонуємо виокремити текстотипологічну компетенцію, яка в дослідженнях низки науковців, котрі акцентують увагу на продукуванні вторинного тексту [4; 7], позначається як текстотвірна. Зазначимо, що знання, навички і вміння цієї компетенції поєднують у собі риси білінгвального й операціонального компонентів, оскільки їх формування, як зазначає С.А. Королькова, орієнтоване на поповнення когнітивного багажу майбутнього перекладача максимально великою кількістю моделей текстів як на мові оригіналу, так і на мові перекладу, формування вмінь визначати тип тексту за домінуючим видом інформації і, відповідно, виділяти домінанти перекладу [5, с. 15]. Н.М. Гавриленко наголошує на необхідності розвивати вміння зіставляти і враховувати не тільки лінгвістичні, а й історичні, соціокультурні, предметні й ситуативні фактори, які впливають на переклад тексту [2, с. 14]. Крім того, ця компетенція передбачає вміння створювати мовою перекладу вторинні тексти відповідних жанрів (інструкції, технічні характеристики, проектну документацію, патенти, розділи веб-сайту, статті тощо).

Для того, щоб виконати замовлення якісно і швидко, сучасний письмовий перекладач використовує широкий арсенал інформаційно-

телекомунікаційних технологій: систему автоматизованого перекладу й ведення термінологічних баз даних Trados, електронні offline (Lingvo) і online (multitran) словники, а також електронні засоби знаходження, збереження й обміну інформацією. Це підтверджує виокремлення в складі компетентності в письмовому перекладі інформаційно-технологічної компетенції, що «системно поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід інформаційної діяльності та використання технічних засобів, ціннісні орієнтації, інформаційний світогляд та особистісні якості фахівця, що є необхідними та достатніми для ефективного здійснення професійної діяльності, у тому числі засобами інформаційних технологій, у конкретній професійній ситуації з метою виконання робочого завдання або вирішення проблеми та отримання оптимального результату». [3, с. 7 – 8].

Здатність і готовність майбутнього перекладача користуватися різними навчальними і комунікативними стратегіями в процесі оволодіння професійною письмовою компетентністю і в ситуаціях реальної письмової медіації відноситься до навчально-стратегічної компетенції. Навчальні стратегії охоплюють вміння вести словник, робити нотатки, користуватися пам'ятками перекладача, вибирати і використовувати інформаційно-довідкові ресурси тощо.

Стратегічна компетенція тлумачиться Л.М. Черноватим як надкомпетенція, інтегроване вміння перекладати, що ґрунтується на координації решти компетенцій у процесі здійснення перекладацької діяльності [8, с. 176]. Професійна компетентність перекладача передбачає сформованість перекладацької стратегії, яка є усвідомлено вибраним перекладачем алгоритмом перекладацьких дій, що не залежить від типу й тематики тексту. Перекладацька стратегія включає три етапи: попередній аналіз тексту, аналітичний варіативний пошук і контроль-корективний аналіз [5, с. 14].

Особистісна компетенція передбачає розвиток психофізіологічних (пам'ять, увага, психологічна стійкість), морально-етичних (почуття

відповідальності, дотримання конфіденційності) та мотиваційних якостей, необхідних майбутньому перекладачу. Я.В. Фабрична пропонує також виокремити комунікативні здібності до письмової перекладацької діяльності (загальні здібності, здатність і готовність до міжкультурного посередництва, ставлення до власної діяльності, організаційні здібності) [7, с. 8]. До складу особистісної компетенції, слід також включити субкомпетенцію самовдосконалення та фахово-соціальну субкомпетенцію. Остання співвідноситься з професійним спілкуванням, тобто з володінням спільною професійною діяльністю, прийомами професійного спілкування, прийнятими в цій професії, з соціальною відповідальністю за результати своєї праці тощо [2, с. 19]

Висновки. Таким чином, компетентність у письмовому перекладі майбутніх технічних перекладачів є органічним поєднанням білінгвальної (мовної, мовленнєвої), екстралінгвістичної, операціональної, текстотипологічної, інформаційно-технологічної, навчально-стратегічної й особистісної компетенцій, які формуються поступово й інтегровано впродовж усього періоду фахової підготовки технічного перекладача, а також доповнюються й удосконалюються під час його професійної діяльності.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в розробці системи вправ для комплексного формування проаналізованих у цій статті складників компетентності в письмовому перекладі майбутніх технічних перекладачів.

Список використаних джерел:

1. Василенко Т.П. Формування англомовної лексичної компетенції майбутніх філологів з письмового перекладу публіцистичних текстів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Василенко Тетяна Петрівна – К., 2015. – 199с.
2. Гавриленко Н.Н. Лингвистические и методические основы подготовки переводчиков с иностранного языка на русский в области науки и техники

(на примере перевода с французского языка на русский): автореф. дисс. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык) / Н.Н. Гавриленко. – М., 2006. – 50 с.

3. Колос Ю.З. Формування інформаційно-технологічних компетентностей майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ю.З. Колос. – К.: 2010. – 20 с.

4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В.Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2004. – С. 326 – 339.

5. Королькова С.А. Текстологическая модель обучения письменному переводу студентов языковых вузов: на материале французского языка: дисс. ... канд. пед. наук 13.00.02 Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования) / Светлана Азадовна Королькова. – Волгоград, 2006. – 198 с.

6. Фабрична Я.В. Методика навчання майбутніх філологів письмового двостороннього перекладу з використанням мовного портфеля (англійська й українська мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови / Я.В. Фабрична. – К., 2015. – 22 с.

7. Христолюбова А.А. Методика обучения студентов переводческих факультетов письменному переводу текстов экономической тематики: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык; уровень высшего профессионального образования) / А.А. Христолюбова. – Нижний Новгород, 2013. – 24 с.

8. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М. Черноватий. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376 с.

1. Vasylenko T.P. Forming Future Philologists' English Lexical Competence in Translating Op-ed Articles.: diss. ... cand. ped. sciences: 13.00.02 / Vasylenko Tetyana Petrivna – K., 2015. – 199 p.
2. Gavrilenko N.N. Linguistic and Methodological Bases of Training Translators from Foreign Language into Russian in Science and Technology Field (through Translating from French into Russian): extended abstract of diss. ... doct. ped. sciences: spec. 13.00.02 – theory and methodology of teaching and educating (foreign language) / N.N. Gavrilenko. – M.. 2006. – 50 p.
3. Kolos Yu.Z. Forming Future Translator's Information-Technology Competence in the Process of his Professional Training: extended abstract of diss. ... cand. ped. sciences: spec. 13.00.04 «Theory and Methodology of Professional Education» / Yu.Z. Kolos. – K.: 2010. – 20 p.
4. Komissarov V.N. Modern Translation Studies. Study Guide / V.N. Komissarov. – M.: ETS. 2004. – P. 326 – 339.
5. Korolkova S.A. Textological Model of Teaching Translation to Language University Students: on the Basis of French: diss. ... cand. ped. sciences: 13.00.02 / Svetlana Azadovna Korolkova. – Volgograd. 2006. – 198 p.
6. Fabrychna Ya.V. Methodology of Teaching Bilateral Translation to Philology Students by means of Language Portfolio (English and Ukrainian): extended abstract of diss. ... cand. ped. sciences: spec. 13.00.02 – theory and methodology of teaching: Germanic languages / Ya.V. Fabrychna. – K., 2015. – 22 p.
7. Khristolyubova A.A. Methodology of Teaching Translation Faculty Students to Translate Economics Texts: extended abstract of diss. ... cand. ped. sciences: spec. 13.00.02 – theory and methodology of teaching and educating (foreign language; higher professional education level) / A.A. Khristolyubova. – Nizhniy Novgorod. 2013. – 24 p.
8. Chernovatyi L.M. Methodology of Teaching Translation as Speciality: Course Book for University Students Majoring in Translation / L.M. Chernovatyi. – Vinnytsya: Nova Knyha, 2013. – 376 p.